

M. Akif **Kireçci**
akifkirecci@gmail.com

COVID-19 VE İÇ KIRILGANLIKLAR KISKACINDA ABD

Amerika'nın koronavirüs salgınıyla mücadelesi politik tercihleriyle birlikte küresel ve hegemon bir gücün konumunu nasıl etkileyeceğini gösterecektir. Amerikan sisteminin Afrika kökenli Amerikalılara karşı takındığı öteleyici tutum iç kırılganlıkları artırmakta; ekonomik sorunlarla birlikte 2020 başkanlık seçimleri öncesinde çok kritik bir kavşağı işaret etmektedir.

Koronavirüs salgınıyla mücadelede zorlanan ABD küresel liderlik pozisyonunu koruyabilecek mi? Koronavirüsten ölümlerin sayısı 100 bini geçmiş durumda. Sosyal patlamaları tetikleme riski bulunan bir ekonomik krizin eşliğinde olan ülke, bir taraftan popülist ve ırkçı söylemler artarken, diğer taraftan polislerin Afro-Amerikalılara karşı öldürmeye varan şiddet uygulamaları nedeniyle birçok eyalete yayılan sivil itaatsizlik eylemleriyle karşı karşıya kalmış durumda.

Çin'de ortaya çıktıktan sonra hızla küresel bir pandemiye dönüşen Covid-19 salgını birçok gelişmiş ülkeyi hazırlıksız yakaladı. İtalya ve İspanya gibi Avrupa Birliği (AB) ülkeleri salgının travmatik olduğu kadar dramatik sonuçlarıyla da karşılaştılar. Salgının ilk haftalarında, "bu her zaman olduğu gibi Asya'da veya Afrika'da ortaya çıkmış bir virüs, muhtemelen de oralarda kalır" gibi bir tavır içerisinde olan Batılı ülkeler gerçeğin böyle olmadığını çok hızlı ve üzücü bir şekilde fark ettiler. Salgın coğrafyaları ve etnik yapıları görmüyordu. Tedbirleri dikkatle ve zamanında almayan ülkeler, sağlık altyapıları yeterli olsa bile üzücü sonuçlarla yüz yüze gelmekten kaçamadılar. Özellikle uluslararası hareketliliği yüksek modern liberal toplumlar büyük can kayıplarıyla yüzleşmek zorunda kaldı. Çin'in hızla uygulamaya koyduğu sert tedbirler, vatandaşların hareketliliğine getirdiği kontrol ve kısıtlamalar demokrasilerde kolay hayata geçirilemez diye düşünülüyordu. Ancak bütün demokratik ülkeler de benzer tedbirleri uygulamak zorunda kaldı. Bütün tedbir ve kısıtlamalara rağmen koronavirüsün dünya çapında bulaştığı insan sayısı resmi rakamlara göre 6 milyonu aşmış görünüyor. Salgının ne zaman biteceği de henüz bilinmiyor.

Dünya böyle küresel bir sorunla boğuşurken Batı ülkeleri içerisinde takındığı tutumla salgının başından beri her zaman ilgi odağı olan bir ülke vardı: Amerika. Amerika -doğal olarak- yaptıklarıyla olduğu kadar yapmadıklarıyla da dünya gündemini işgal edebilen bir ülke. Dünya -üstelik politik olmayan- küresel bir sağlık sorunuyla boğuşurken en çok gereksinim duyulan şey küresel liderlik idi. Tehdit aynı yerden geliyordu ve dili, dini, etnik kimliği ve politik tutumu ne olursa olsun herkesi eşitliyordu. ABD için küresel liderlik pozisyonunda meşruiyet alanı açmak, liderliğini pekiştirmek veya daha da gerekli kılmak için bundan daha iyi bir fırsat olamazdı.

ABD'nin Küresel Liderlik Rolü

Ama ne yazık ki ABD yönetimi koronavirüs salgınıyla mücadelede küresel liderlik rolü oynamaya niyet bile etmedi. (Trump'ın Almanya Başbakanı Merkel'e haziran sonunda ABD'de bir G7 toplantısı önerisine Merkel'in olumlu yaklaşmadığını da not etmek gerekir). Kimilerine göre ABD'nin takındığı -aslında takınmadığı demek daha doğru olur- bu tutumun temel kaynağı başkan Donald Trump'ın kendisiydi. Üstlenmediği küresel liderlik pozisyonu için Trump'ı suçlayanlar, aslında Amerika'nın bu rolü oynama isteği ve kapasitesi olduğunu, Amerikan kurumlarının da salgın krizini küresel ve adil formüllerle yönetebileceğini düşünüyorlar. Amerikan kurumlarının böyle bir potansiyeli olsa bile -ki kuşkusuz var- bu kurumlardan şu ana kadar böyle olumlu bir rol oynamak üzere kayda değer bir öneri gelmediğini de hatırlamalıyız.

Amerika, korona salgınıyla mücadele faaliyetlerini NATO kurumsal çerçevesini kullanarak koordine edebilir, hiç

Dünya politik olmayan koronavirüs gibi küresel bir sağlık sorunuyla boğuşurken en çok gereksinim duyulan şey küresel liderlik idi. Tehdit aynı yerden geliyordu ve dili, dini ve etnik kimliği ne olursa olsun herkesi eşitliyordu. ABD için küresel liderlik pozisyonunda meşruiyet alanı açmak, liderliğini pekiştirmek veya daha da gerekli kılmak için bundan daha iyi bir fırsat olamazdı. Fakat Trump bunu tercih etmedi.

değilse NATO üyeliği üzerinden bir sorun tespit ve çözüm mekanizması oluşturabilirdi. NATO'nun, Lüksemburg'ta konuşlu NATO Destek ve Tedarik Ajansı'nın (NATO Support and Procurement Agency, NSPA), bu tür kriz durumlarında medikal ekipmanların temini ve dağıtımını için devreye girebilirdi.

Bu kapsamda bir salgına başlarda hazırlıksız yakalansa da NATO her şeye rağmen bu tür krizlere çözüm üretme kapasitesi en yüksek uluslararası savunma mekanizmasıdır. NATO üyesi ülkelerin 1988'de kurulan Avrupa-Atlantik Afet Müdahale Koordinasyon Merkezi (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre, EADRCC), aracılığıyla birbirlerinin yaptıkları sağlık malzemesi yardımlarını da not etmek gerekir. Türkiye'nin de İspanya, İtalya, ABD ve Birleşik Krallık'ın da içinde olduğu birçok üye ülkeye gönderdiği yardımlar bu merkez tarafından da kayda alınmıştır. Ancak asıl beklenen ABD'nin NATO içinde ve dışında bunların ötesinde çok daha merkezi ve insani bir rol oynamasıydı.

Aşı ve İlaç Çalışmaları

ABD'nin küresel liderlik rolünü tam anlamıyla ve dünyadan büyük bir onay alarak sürdürebileceği başka bir alan da virüse karşı aşı ve ilaç geliştirme konusunda alabileceği koordinatör pozisyon idi. ABD'nin araştırma laboratuvarları ve üniversiteleri birçok alanda olduğu gibi sağlık araştırma alanında da yüksek potansiyele sahiptir. Buna büyük ilaç şirketlerinin araştırma laboratuvarlarını da eklerseniz sağlık konularında neredeyse rakipsiz bir araştırma kapasitesi ile karşılaşsınız. Bu kapasitenin içerde koordine edilmesi bir tarafa, dünya ile entegre ve eşgüdüm halinde yapılacak bir araştırmalar dizini ile virüse karşı çok hızlı ve büyük mesafeler alınabilecekken ABD burada da kendisinden beklendiği kadar görünür olmadı.

Trump'ın salgının başında tehlikeyi ciddiye almayan tavırları bugünlerde yaşanan krizin derinleşmesinde en büyük faktör olsa da bu tür araştırma birimlerinin insanlığın hizmetine sunulması veya bu niyetin gösterilmesi çok olumlu etkiler üretebilirdi. Tabi ki geliştirilebilecek bir ilaç veya aşının patentinin kimde olacağı –dolayısıyla parayı kimin kazanacağı da– en büyük çekişme alanlarından birisidir.

Öte yandan salgınla mücadele eden devletler Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) uyarı ve protokolleriyle kendilerini senkron hale getirerek korona salgınıyla mücadele sürecini yürütmeye çalışırken, ABD bu konuda da dünyadan ayrıştı. Trump yönetimi –kendisine göre haklı gerekçelerle– bir taraftan DSÖ'yü salgını zamanında haber vermemekle suçlarken diğer taraftan örgütü Çin'in kontrolünde olmakla suçladı. Mayıs sonunda da DSÖ üyeliğinden çekildiğini açıkladı. Muhalifleri Trump'ın kendi hatalarını örtbas etmek için böyle bir tavır takındığını iddia etse de DSÖ'nün –tutarlı ya da tutarsız gerekçelerle– ABD yönetimi tarafından bir nevi hainlikle suçlanmasının küresel etkileri hiç

de olumlu izler bırakacak nitelikte değildi. Uluslararası kuruluşların itibar kaybetmesinin korona salgını ile mücadeleye olumlu katkı vermeyeceği gayet açıktır.

ABD'nin Covid-19'a karşı almadığı önlemlerle küresel çapta bir imaj ve güven kırılması yaşadığı gayet açık; ama bunu hiç sorun etmeyen bir başkan şu anda Beyaz Ev'de oturuyor. Hastanelerin koridorlarında, hastane dışında konteynırlarda bekleyen, hatta bazı fotoğraflarda paletlerle toplanan cesetler, bir süper gücün salgın sırasında hayatını kaybeden vatandaşlarına yetişemediği imajını veriyor.

Ortaya çıkan tabloda küresel bir soruna ortak çözüm arama fırsatı varken ABD bu rolü üstlenmeyecek içe kapanmayı tercih etmiş görünüyor. Ancak şu ana kadar Trump yönetimi içerde de başarılı bir kriz yönetimi sergilemekten uzak görünüyor.

Amerika'nın Silahlı Sivilleri

Birçok eyalette korona salgınının etkisini azaltmak için sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmaya başlaması, ABD'de özgürlükleri oldukça liberal yorumlayan bir kesim için büyük endişe kaynağıdır. Onlara göre ister eyalet bazında ister federal bazda olsun, devlet hasta olma riski olsa bile bireyin dolaşım özgürlüğünü asla kısıtlayamaz, ihtiyaçlarını temin etme hakkından mahrum bırakamaz.

ABD vatandaşlarının silahlanma hakkı dolayısı ile sivillerin de –üstelik bazı durumlarda örgütlü yapılar halinde– silahlanmış olması, federal hükümetin veya eyalet yönetimlerinin, gerektiğinde toplumu tamamen kontrol etme mekanizmalarını zorlayabilmektedir. Hemen hepsi Trump destekçisi olan bu tür silahlı sivillere karşı olan diğer politik grupların da aktifleşme ihtimali ABD için büyük riskler taşımaktadır. Ülkede korona salgını başladıktan sonra birçok eyalette sivillere silah satışlarında neredeyse 4, bazı

ABD vatandaşlarının silahlanma hakkı dolayısı ile sivillerin de -üstelik bazı durumlarda örgütlü yapılar halinde- silahlanmış olması, federal hükümetin veya eyalet yönetimlerinin, gerektiğinde toplumu tamamen kontrol etme mekanizmalarını zorlayabilmektedir. Hemen hepsi Trump destekçisi olan bu tür silahlı sivillere karşı olan diğer politik grupların da aktifleşme ihtimali ABD için büyük riskler taşımaktadır.

eyaletlerde 8 kata varan görül-medik bir yükseliş gözlemlenmiştir. Bu hızda bir silahlanma ülkede yaşanabilecek ciddi bir sosyo-politik krizin nelere yol açabileceği konusunda fikir vermektedir.

Salgının ortaya çıkarabileceği toplumsal sorunların boyutlarını öngöremeyen halk kendi güvenliğini sağlama endişesi ile silah alımına yönelmiş görünmektedir. Bu durum toplumun büyük bir kısmının kendini güvende hissetmediği veya yaklaşmakta olan riskin boyutlarının en azından halkın algılamada düzeyinde ne kadar büyük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu endişelerin kaynağında üretimin kesintiye uğramasıyla birlikte ortaya çıkabilecek ekonomik sorunların nasıl bir sosyal patlamaya yol açabileceğine ilişkin beklenti olsa gerektir.

ABD’de Irkçılık ve Polis Şiddeti

Covid-19 salgını ile mücadele yöntemlerinin tartışıldığı bir ortamda, Amerika’nın Minnesota eyaletinin Minneapolis şehrinde polis tarafından adı bir suçtan aranan Afro-Amerikalı bir vatandaş olan George Floyd’un tutuklanırken öldürülmesi üzerine birçok eyalette protesto gösterileri başladı. Amerikan polis teşkilatlarının genelde Afrika kökenli vatandaşlara karşı arama ve tutuklama sırasında beyazlara gösterdikleri tutumlardan çok daha fazla ayrımcı ve şiddet eğilimli olduğu bilinen bir gerçektir. Polislerin suç işlemiş beyazları tutuklarken gösterdikleri tavırlarla George Floyd’un tutuklanması esnasında gösterdikleri tutum sosyal medyada karşılaştırmalı paylaşımlara konu olmuştur. Bu olayda Afro-Amerikalıları çileden çıkaran şeyin öncelikle bu tutuklama esnasında herkesin gözünün önünde üç polisin sanığın üzerine çökmüş vaziyette iken bir başkasının da 7-8 dakika boyunca diziyi onun boğazına çökerek ölümüne neden olmasıdır. Buna benzer nefessiz bırakma-

rak öldürme olayları daha önce de yaşanmış olduğu için; Floyd’un da daha önceki kurbanlar gibi “nefes alamıyorum” diyerek ölmesi protestocular tarafından tekrarlanan bir slogan haline almıştır.

Sivillerin silah taşıma serbestisi olduğu için ABD’de güvenlik görevlisi olmak çok tehlikeli bir iştir. Ancak polisin Afrika kökenlilere şiddet gösteren ayrımcı tavırlarının 2020’lerde bile değişmemesi, Amerikan tarihinde ve sosyolojisinde beyazların üstünlüğünün kurgulandığı kölelik tarihi gibi tatsız anları hatırlattığı için muhataplarına daha büyük acılar yaşatmaktadır.

ABD’nin bir yanı kölelikten kurtulmuş ve özgürlük alanlarını bütün bireyler için alabildiğine genişletmişken, başka bir yanı hala köleliğin uygulandığı dönemlerden çıkamamaktadır. Bu tür krizlerin cesur liderlerle dönüştürücü pozitif adımlar atmak için de fırsat olabileceğini unutmamak gerekir.

ABD’de beyazların üstünlüğü hukuken olmasa da uygulamada neredeyse mutlak ve bu durum polisin şiddet tavırları da dahil olmak üzere Afro-Amerikalılar tarafından da kabullenilmiştir. George Floyd’un tutuklanırken öldürülmesine Afro-Amerikalı eski başkan Barack Obama bile günler sonra ve çok dikkatli bir politik dille tepki verebilmiştir.

Donald Trump’ın alışıldık popülist yaklaşımlarının negatif birikimi bir tarafa; son olaylar için Twitter mesajlarında protestoculara karşı kullandığı dil de göstericileri daha çok tahrik etmiş benziyor. Washington D.C.’de göstericilerin Beyaz Saray’a yürümesi durdurulmuş olsa da Afrika kökenlilerin isyanı hiç bu kadar büyük boyutlara ulaşmamıştı denebilir. Covid salgınının hırpaladığı ekonomisini toparlama telaşında olan ABD, böyle bir kritik dönemden ayrıştırıcı bir dille çıkamayacağını tecrübe etmiş olsa gerektir.

Şiddeti ve yaygınlığı ne olursa olsun mevcut gösteri ve pro-

testoların Amerikan sisteminde veya beyazların Afrika kökenlilere karşı kurduğu üstünlük mekanizmalarında herhangi bir değişiklik yapma olasılığı görünmemektedir. Amerikan sosyolojisinin birkaç haftada değişmesi mümkün olmadığı gibi Afro-Amerikalıların da sistem içinde çözmeleri gereken bir meşruiyet ve sınıf sorunsalı bulunmaktadır. Bazı göstericilerin mağazaları yağmalaması haklılıklarını zedelemekte ve mevcut problemleri sınıf algısının daha da pekişmesine neden olmaktadır.

Afro-Amerikalıların barışçıl yöntemlerle insani, hukuki ve sosyolojik mücadele yürütebilecek liderler çıkarması, bu liderlerin Amerikan toplumunun her kesimini kazanması ve sonrasında da genel sosyolojiyi ve kendileri hakkındaki kanaatleri dönüştürmeyi başarmaları pek kolay değildir. Bu mücadelede kısmi başarılar elde eden Martin Luther King (ö. 1968) ve Malcolm X’in (ö. 1965) hayat hikayeleri hatırlandığında söz konusu kazanımları elde etmenin ABD toplumunda ne kadar zor olduğu fark edilecektir.

Sonuç olarak Amerika’nın koronavirüs salgınıyla mücadelesi politik tercihleriyle birlikte küresel ve hegemon bir gücün konumunu nasıl etkileyeceğini gösterecektir. Amerikan sisteminin Afrika kökenli Amerikalılara karşı takındığı öteleyici tutum iç kırılanlıkları artırmakta; ekonomik sorunlarla birlikte 2020 başkanlık seçimleri öncesinde çok kritik bir kavşağı işaret etmektedir.

Bu yazıyı Nelson Mandela’nın bir sözüyle bitirmek yerinde olacaktır:

“A nation should not be judged by how it treats its highest citizens, but its lowest ones.”

“Bir millet hakkında vereceğimiz hüküm o milletin en yüksek seviyedeki vatandaşına değil, en alt seviyedeki bir vatandaşına nasıl davrandığına göre olmalıdır.”

Amerikan sosyolojisinin birkaç haftada değişmesi mümkün olmadığı gibi Afro-Amerikalıların da sistem içinde çözmeleri gereken bir meşruiyet ve sınıf sorunsalı bulunmaktadır. Bazı göstericilerin mağazaları yağmalaması haklılıklarını zedelemekte ve mevcut problemleri sınıf algısının daha da pekişmesine neden olmaktadır.